

نقد کتاب

گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی

دکتر مرتضی کوکبی*

مفصل و کم‌نقص است ولی در زمینه‌های مربوط به مسائل خاص ملل گوناگون، از جمله ایران، این رده‌بندی کاستیهای بسیار دارد. رفع این کاستیها را که گهگاه به دوباره‌نویسی کامل قسمتی از رده‌بندی دیویی می‌انجامد اصطلاحاً گسترش می‌نامند. در گسترش‌های ایرانی رده‌بندی دهدهی دیویی مواردی دیده می‌شود که به نظر اشتباه می‌آید. نوشته زیر، بر آن است که، با بررسی این موارد و ارائه پیشنهادهایی برای اصلاح آنها در غنا و تکمیل این ابزارهای ارزشمند رده‌بندی و نیز، آموزش رده‌بندی دهدهی دیویی بکوشد.

زبانهای ایرانی

کتاب رده‌بندی دهدهی دیویی: زبانهای ایرانی (کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۴) برای نخستین بار در سال ۱۳۵۰ توسط مرکز خدمات کتابداری منتشر شد و در سال ۱۳۶۵ با اندک تغییراتی، از سوی کتابخانه ملی ایران انتشار یافت. چاپ

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۴). رده‌بندی دهدهی دیویی:

زبانهای ایرانی. (ویرایش ۲). تهران: پدیدآور.

کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران (۱۳۷۲). رده‌بندی دهدهی دیویی:

ادبیات ایرانی. (ویرایش ۲). تهران: پدیدآور.

طاهری عراقی، ا. (۱۳۷۲).

رده‌بندی دهدهی دیویی: اسلام. (ویرایش ۳). تهران: کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران.

رده‌بندی دهدهی دیویی یکی از نظامهای مستداول رده‌بندی است که در کتابخانه‌ها برای رده‌بندی موضوعی انواع مواد کتابخانه به کار می‌رود. در ایران نیز، این رده‌بندی در تعدادی از کتابخانه‌ها استفاده می‌شود و مبنای تنظیم موضوعی بسیاری از کتابشناسیها از جمله کتابشناسی ملی ایران است. تقسیم‌بندی دانشها و معارف بشری و موضوعات خاص غربی در رده‌بندی دیویی

* عضو هیأت علمی گروه کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه شهید چمران اهواز

ممیز است، مانند: شماره خ ۴فا۹ برای "گویشهای ساحل خزر" و شماره مز۹فا۴ برای "گویشهای مرکزی"، آیا در رده‌بندی دهدهی دیویی می‌توان پیش از ممیز بیش از سه رقم قرار دارد؟

ادبیات ایرانی

کتاب رده‌بندی دهدهی دیویی: ادبیات ایرانی نخستین بار در سال ۱۳۵۱ از سوی مرکز خدمات کتابداری منتشر شد. از آن سال تا سال ۱۳۷۲ که چاپ چهارم این کتاب توسط کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران منتشر شده تغییر چندانی نکرده است (کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۷۲). در این گسترش نیز موارد زیر قابل طرح و بررسی است:

۱/ در پیشگفتار مورخ ۱۳۷۲ چاپ چهارم گسترش ادبیات ایرانی نوشته شده که: "در چاپ سوم تنها ۴۵-/۴ فا۸ برای صنایع بدیعی، عروض و قافیه" به ویرایشهای قبلی افزوده شده بود. در این چاپ تنها پانویسها روزآمد شده است و توصیه می‌شود کتابداران همان‌گونه که در پانویسها آمده است از جدولهای ویرایش بیستم دیویی استفاده کنند." اگر کتابداران بخواهند به این توصیه عمل نمایند باید چند شماره در

۱۳۶۵ این کتاب، در سال ۱۳۷۴ نیز بدون هیچ‌گونه تغییری دوباره چاپ شد. در این گسترش، موارد زیر دیده می‌شود:

۱. در صفحه ۲۷، شماره ۴ فا۰ به زبانهای ایرانی به‌طور کلی اختصاص داده شده است. در صفحه ۴۱، سطر اول نیز همین شماره ۴ فا۰ در رابطه با تجزیه و تحلیل زبان فارسی رسمی، داده شده است. پرسشی که در این جا مطرح می‌شود این است که چگونه می‌توان از یک شماره یکسان برای دو مفهوم متفاوت استفاده کرد؟

۲. در مواردی مانند "۱/ فا۰-۴ فا۰-۹ فا۰ زبان فارسی"، یک یادداشت، چگونگی استفاده از تقسیمات فرعی استاندارد را برای شماره ۱/ فا۰ یادآور شده و حدود سه صفحه نیز به ترکیب همین شماره با شماره‌های تقسیمات فرعی استاندارد اختصاص یافته است. معلوم نیست چرا در حالی که این یادداشت می‌تواند کار شماره‌سازی با شماره‌های تقسیمات فرعی استاندارد را به راحتی انجام دهد باز هم شماره‌های ساخته شده با تقسیمات فرعی استاندارد، به تفصیل در زیر شماره ۱/ فا۰ آمده‌اند.

۳. چرا گویشهای ایرانی در گسترش زبانهای ایرانی دارای چهار یا بعضاً پنج حرف قبل از

- این شماره‌ها و همه شماره‌هایی که ارقام انتهایی آنها ۷۶ است نیز باید تغییر کنند. آخرین رقم سمت راست این شماره‌ها، یعنی رقم ۶ از این شماره‌ها حذف می‌شود.
- شماره‌های ۳/۰۲فا۸ برای داستانهای نسیمه‌بلند (Novelets, Novellas) و ۳/۰۳فا۸ برای داستانهای بلند (Novels) نیز باید تغییر کنند. به جای هر دو این شماره‌ها، شماره ۳فا۸، "داستان" به کار می‌رود. در گسترش ادبیات ایرانی به این تغییرات اشاره‌ای نشده است.
۲. به نظر می‌رسد که در این گسترش نیز برخی شماره‌های یکسان برای مفاهیم متفاوت به کار رفته است. شماره‌های ادبیات ایرانی، ادبیات ایرانی پیش از اسلام و ادبیات فارسی (بعد از اسلام) همگی ۰فا۸ است. یا به عنوان یک نمونه دیگر، می‌توان این پرسش را مطرح نمود که کدام یک از دو شماره ۰۵۱۰۹فا۸ و ۰۰۹۱۶فا۸ را می‌توان به موضوع "یک نمایشنامه تراژدی فارسی" داد؟
۳. مشخص نیست که شماره‌های مربوط به آثار کلی و جامع درباره ادبیات ایرانی پیش از اسلام، اوستایی، فارسی باستان، پهلوی (ساسانی)، مانوی، ختنی، خوارزمی و سعدی چه می‌شود؟ در این گونه موارد گسترش ادبیات ایرانی را دیگر به کار نبرند، زیرا این شماره‌ها در جدول ۳ ویرایش بیستم دیویی اصلی که به تقسیمات فرعی ادبیات انفرادی اختصاص دارد دیگر استفاده نمی‌شوند. این شماره‌ها عبارتند از:
- ۸۳۱/۰فا۸ مجموعه‌هایی که موضوعهای اساسی در آنها مطرح شده.
- ۹۳۱/۰فا۸ ادبیاتی که موضوعهای اساسی در آنها مطرح شده.
- ۸۳۱/۰فا۱ مجموعه اشعاری که موضوعهای اساسی در آنها مطرح شده.
- ۰۹۳۱/۰فا۱ شعرهایی که موضوعهای اساسی در آنها مطرح شده.
- این شماره‌ها و همه شماره‌هایی که ارقام انتهایی آنها ۳۱ است باید تغییر کنند. آخرین رقم سمت راست این شماره‌ها، یعنی رقم ۱ از این شماره‌ها حذف می‌شود.
- ۸۳۷۶/۰فا۸ مجموعه‌هایی که موجودات خیالی و افسانه‌ای در آنها مطرح شده.
- ۹۳۷۶/۰فا۸ ادبیاتی که موجودات خیالی و افسانه‌ای در آنها مطرح شده.
- ۸۳۷۶/۰فا۱ مجموعه اشعاری که موجودات خیالی و افسانه‌ای در آنها مطرح شده.
- ۰۹۳۷۶/۰فا۱ شعرهایی که موجودات خیالی و افسانه‌ای در آنها مطرح شده.

استاندارد در این گسترش قرار دارد و از دادن شماره‌های ترکیب یافته با شماره‌های جدول تقسیمات فرعی استاندارد در جا به جای این گسترش خودداری کرد؟

۲. در این گسترش نیز اشتباهات چاپی دیده می‌شود. این اشتباهات بعضاً می‌توانند فهرست‌نویس را به اشتباه بیاندازند. نمونه زیر از فهرست نسبی این گسترش، احتمالاً به درک مفهوم کمک می‌کند:

حساب و کتاب نک ثواب و عقاب

حسب

اخلاق نک احتساب

فقہ ۲۹۷/۳۷۷۵

حُسن

حدیث ۲۹۷/۲۶

در نمونه بالا دو مورد قابل بررسی است. یکی این که کلمه اخلاق باید تورفته‌تر از کلمات حساب و کتاب، حسبت و حُسن باشد. زیرا اولاً نظم الفبایی را به هم زده و ثانیاً از اخلاق، در رابطه با حسبت، به احتساب ارجاع داده شده است. دوم این‌که، در عرف کتابهای مربوط به فهرست‌نویسی و رده‌بندی مرسوم است که واژه یا عبارت انتخاب نشده یا فرعی را با حروف نازک و واژه یا عبارت انتخاب شده یا اصلی را با

معمولاً یادداشتی وجود دارد که شماره یک اثر کلی و جامع درباره موضوع کلی مورد بحث را نشان می‌دهد. این یادداشت در موارد بالا دیده نمی‌شود.

۴. برخی از مفاهیم مندرج در فرانما و جدول تقسیمات فرعی استاندارد، در فهرست نسبی این گسترش یافت نمی‌شود. مثلاً عبارت "مسائل متفرقه" که در جدول تقسیمات فرعی استاندارد وجود دارد در فهرست نسبی دیده نمی‌شود.

اسلام

نخستین ویرایش کتاب رده‌بندی دهدهی دیوبی: اسلام، در سال ۱۳۵۳ و ویرایشهای دوم و سوم آن به ترتیب در سالهای ۱۳۶۳ و ۱۳۷۲ منتشر شد. در این گسترش به دو مورد قابل بررسی می‌توان اشاره کرد:

۱. در این گسترش، جدولی به نام تقسیمات فرعی استاندارد وجود ندارد. شماره‌های این جدول، در زیر موضوع اسلام و در ترکیب با شماره مربوط به اسلام، یعنی ۲۹۷ آمده است. همین شماره‌ها یک بار دیگر نیز در ترکیب با شماره ۲۹۷/۱، قرآن و در ترکیب با شماره‌های دیگر هم آمده‌اند. پرسشی که در این جا پیش می‌آید این است که آیا نمی‌توان یک جدول جداگانه تقسیمات فرعی

از این‌گونه اشتباهات چسبایی در دو گسترش ادبیات ایرانی و زبانهای ایرانی نیز دیده می‌شود. در صفحه ۳۵، سطر ۷ از گسترش زبانهای ایرانی، شماره ۴۰۱ فا۰۱ باید ۴۰/۰۱ باشد. یا، در گسترش ادبیات ایرانی، در یادداشت تقسیمات فرعی استاندارد زیر "۸/۸ فا۸" نثر ادبی " نوشته شده: "به شماره ۸۰۰/۸ فا۸ شماره‌های بعد از...". شماره ۸/۸۰۰ فا۸ در این جا درست نیست و باید ۸/۸ فا۸ باشد. اینها تنها نمونه‌هایی از اشتباهات موجود در این گسترشهاست.

حروف درشت نشان می‌دهند. با این روش، فهرستتویس به سرعت می‌تواند تشخیص دهد که واژه یا عبارتی، انتخاب شده یا انتخاب نشده است. با این توضیح، نمونه بالا بهتر است به شکل زیر نوشته شود:

حساب و کتاب نک ثواب و عقاب

حسب

اخلاق نک احتساب

فقه ۲۹۷/۳۷۷۵

حسن

حدیث ۲۹۷/۲۶